

Gymnázium Rájec-Jestřebí, o. p. s.
Komenského 240, 679 02 Rájec-Jestřebí

Krizový scénář k prevenci a řešení šikany

Vypracovala: Mgr. Markéta Machová

Aktualizováno: 1. 9. 2016

Program Gymnázia Rájec-Jestřebí, o. p. s. k prevenci a pro řešení šikany

Výchozí materiál:

- 1) Metodický pokyn Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízení č. j. **MSMT-21149/2016** s platností září 2016
- 2) Metodické doporučení Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů (dále jen „žák“) ve školách a školských zařízeních v souladu se Strategií prevence rizikového chování u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy, Národní strategií protidrogové politiky, Strategií prevence kriminality (všechny strategie vždy na příslušná období, § 29 odst. 1 a § 30 odst. 3 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, § 18 písm. c) zákona č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů) č. j. **21291/2010-28** s platností od 1. listopadu 2010 – **příloha č. 6 Školní šikanování**

Koncepce:

Vytváření školního programu proti šikanování je dlouhodobý a trvalý proces. Určují ho dva znaky – celoškolský rozměr a zaměření na specifickou prevenci. Aby škola žáky účinně chránila před šikanováním, zapojí všechny pedagogické pracovníky. Zaměření na specifickou prevenci vypovídá, že se program věnuje výhradně řešení šikany.

Školní program pro omezení vzniku šikanování zahrnuje následující aktivity (hlavní součástí):

1. **zmapování situace** – sociometrie (běží v souladu s Minimálním preventivním programem ve spolupráci s PPP Blansko), ŠMP provádí **průběžné vyhodnocení situace ve škole (evaluace)** v kontextu s Minimálním preventivním programem;
2. **motivování pedagogů pro změnu;**
3. **společné vzdělávání a supervize všech pedagogů** (zapojení dle možností školy do projektů v rámci programů v oblasti prevence ve školách vyhlášených Jihomoravským krajem);
4. **užší realizační tým** (vedení školy, školní metodik prevence, výchovný poradce, popř. další zástupci)
5. **společný postup při řešení šikanování** (viz **krizové scénáře**)
6. **primární prevence v třídních hodinách;**
7. **primární prevence ve výuce** (zejména v hodinách občanské výchovy, společenských věd, tělesné výchovy, biologie a chemie);
8. **primární prevence ve školních i mimoškolních programech mimo vyučování** (celodenní, vícedenní akce – řádné poučení studentů o chování a bezpečnosti, včetně problematiky šikany jako protiprávního jednání postihnutelného zákonem);
9. **ochranný režim** (školní řád, dohledy učitelů – škola má zřízený, na nástěnkách uveřejněný, dozor v celém školním objektu s prioritou na učebny, chodby, šatnu a jídelnu v době přestávky);

10. **spolupráce s rodiči** (vhodný způsob seznámení s prevencí a řešením šikany ve škole, na webových stránkách, pomocí oboustranné elektronické komunikace, informativního dopisu a při třídních schůzkách);
11. **školní poradenské služby** (ve škole poskytuje výchovný poradce a školní metodik prevence);
12. **spolupráce se specializovanými zařízeními;**

Důležité kontakty:

Pedagogicko-psychologická poradna Blansko (PPP)

Mgr. Magdaléna Chytilová (516 417 431)

Orgán sociálně právní ochrany dětí Blansko (OSPOD)

vedoucí OSPODu Mgr. Zdenka Hlaváčková (516 775 358)

kurátoři Mgr. Milan Daněk (516 775 227), Mgr. Zuzana Valentová (516 775 231)

Prev-Centrum Blansko (516 410 621; 777 916 283)

Krizové centrum Brno (541 229 298)

Městská policie Rájec-Jestřebí (516 833 604)

Policie ČR Blansko (974 631 111)

Sdružení Linka bezpečí (116 111), www.linkabezpeci.cz

Linka (116 000) www.linkaztracenedite.cz

Společenství proti šikaně, www.sikana.org

Internet poradna, www.internetporadna.cz

13. **vztahy se školami v okolí** (domluva ředitelů na spolupráci při řešení šikany, kdy se jí účastní žáci z různých škol).

Cíl programu: Vytvořit ve škole bezpečné, respektující a spolupracující prostředí.

Krizové scénáře:

1) Scénář pro obyčejnou počáteční šikanu

2) Základní krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně

Zdroje informací o problémech:

- informace od rodičů, žáků, kolegů
- informace na vedení školy, informace z vedení školy
- vlastní pozorování, empatie, informace z multimédií apod.

Základní pojmy – charakteristika:

Šikanování – agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Je charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Přímá šikana – fyzická (např. bití, tahání za vlasy...), verbální (např. vulgární nadávky...), neverbální (např. urážlivá gesta, výhružné výrazy...)

Nepřímá šikana – hlavní agresor často využívá útočníka, neútočí přímo. Jedná se o záměrnou ignoraci, izolování oběti, rozšiřování pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (učitele), ničení pověsti a reputace apod.

Mobbing – horizontální šikana; jedná se o úmyslné, často opakované, intrikování ze strany spolužáků nebo kolegů.

Bossing – vertikální šikana; jedná se o úmyslné intrikování vedoucím pracovníkem.

Bullying – souhrnný název pro mobbing a bossing; z angl. „bully“ – hrubý, hňup, hulvát

Kyberšikana – elektronická šikana, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhružných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhružné SMS, MMS, e-maily apod.

Krizový scénář pro obyčejnou počáteční šikanu

1. **Odhad závažnosti, stadia a formy šikany** (Určení stavu, zda daný problém vyřeším nebo předám problematiku odborníkům.)
 - a) **Určení stadia** (viz příloha 1: Stadia šikanování) – 1., 2. nebo 3. stadium
 - b) **Sleduji chování**, v případě otevřenosti je možná **výpověď obětí a svědků**.
 - c) **Sleduji závažnost, četnost agresivních projevů**, snažím se určit, **jak dlouho šikana trvá, zjišťuji počet agresorů a obětí**.
2. **Informuji užší realizační tým (vedení školy, školní metodik prevence (ŠMP) a výchovná poradkyně (VP))** popř. třídního učitele (TU), a předám mnou zjištěné skutečnosti.
3. **Rozhovor s informátory a s oběťmi** (Provádí nejméně dva členové užšího realizačního týmu, popř. za účasti TU, zvolím vhodné prostředí.)
 - a) **Rozhovor s informátory** (spolužáci, kamarádi, rodiče, kolegové...)
 - b) **Ochrana zdroje informací**
 - c) **Reagovat empaticky, nezpochybňovat, prověřit jakoukoli radu a informaci.**
 - d) **Provést důsledný zápis zjištěných skutečností.**
 - e) **Rozhovor s obětí** – oběť nemusí vypovídat z důvodu strachu z pomsty, studu. **Rozhovor musí být proveden tak, aby o něm ostatní nevěděli.** Je nutná trpělivost, naslouchání, využít důvěry ke konkrétní osobě (TU, rodič, spolužák).
4. **Individuální rozhovory se svědky (Nepřípustné je společné vyšetřování agresorů a svědků a konfrontace obětí s agresory nebo zákonnými zástupci agresora!)**
 - a) **Výslechy s vytipovanými svědky, ochotnými spolupracovat, je třeba provádět individuálně** (např. po vyučování), aby ostatní nevěděli (ochrana obětí).
 - b) **Konfrontace svědků** (max. 2 spolu, a to pouze při protichůdných informacích)
5. **Ochrana obětí**
 - a) **Zvýšená pozornost ve školním prostředí, informování pedagogů** (řádně poučit o zamezení vlastních aktivit – výslechy, dotazování se aj.)
 - b) **Rozhovor se zákonnými zástupci (rodiči)** – informování o problému, zajištění ochrany obětí při cestě do a ze školy (Se souhlasem zákonných zástupců a vedení školy je možné po dobu vyšetřování nechat oběť doma.)

6. Předběžné vyhodnocení a volba ze dvou typů rozhovoru:

- a) **rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory** (směřování k metodě usmíření);
- b) **rozhovor s agresory** (směřování k metodě vnějšího nátlaku).

Provádím důsledný zápis zjištěných skutečností.

7. Realizace vhodné metody:

- a) **metoda usmíření;**
- b) **metoda vnějšího nátlaku (výchovný pohovor nebo výchovná komise (viz poznámka Řešení problému) s agresorem a jeho rodiči.**

8. Třídní hodina:

- a) **efekt metody usmíření;**
- b) **oznámení potrestání agresorů.**

9. Informování zákonných zástupců oběti

- a) **Formou osobního individuálního rozhovoru** (vedení školy, užší realizační tým)
- b) **Další spolupráce – monitoring situace**

10. Třídní schůzka

11. Práce s celou třídou

- a) **Uzavření celé záležitosti vedením školy (VP, ŠMP, TU)**
- b) **Monitoring třídy**
- c) **Nastavení pravidel, metodika k ozdravění třídy**

12. Při přetrvávajících problémech se šikanou – přivolání odborných institucí.

Poznámka:

Sestavení výchovné komise za účasti vedení školy, ŠMP, VP, TU, jiného pedagoga (+ odborníka) – seznámení s problémem (postihy agresorů – školní řád, Metodický pokyn č. j. MSMT-21149/2016).

Kroky:

- A) **Zákonní zástupci jednotlivých žáků (agresorů)** by měli být zváni na jednání ve škole písemnou formou s časově oddělenými jednáními mezi zákonnými zástupci jednotlivých agresorů.
- B) **Provedení zápisu z jednání (datum, struktura, závěr – výchovná opatření, podpisy všech zúčastněných).**
- C) **Seznámení rodičů s problémem, který jsme zjistili (vedení školy, užší realizační tým).**

- D) Vyjádření zákonných zástupců, jejich možná navrhovaná řešení.
- E) Možná navrhovaná řešení ze strany školy
- F) Domluvit se na časovém horizontu (hlediska nápravy chování agresora), zpětná kontrola (situace ve třídě – TU)
- G) Nezapomenout upozornit na případná výchovná opatření v případě dalších problémů.
- H) V případě potřeby zprostředkovat pro agresory, oběti péči odborníků z PPP, OSPODu, střediska výchovné péče (kontakty viz str. 3), popř. péči psychoterapeutů nebo klinických psychologů.

Na **pedagogické poradě** informace o průběhu šetření, závěrech výchovné komise a přijatých následných opatřeních.

Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně (4. a 5. stadium)

A. První (alarmující) kroky pomoci

1. Zvládnutí vlastního šoku – bleskový odhad závažnosti a formy šikany
2. Bezprostřední záchrana oběti, zastavení skupinového násilí

B. Příprava podmínek pro vyšetřování

3. Zalarmování pedagogů na poschodí a informování vedení školy
 4. Zabránění domluvě na křivé výpovědi
 5. Pokračující pomoc oběti (přivolání lékaře)
 6. Oznámení na policii, paralelně - navázání kontaktu se specialistou na šikanování (PPP, OSPOD), informace rodičům
-

C. Vyšetřování (v kompetenci **Policie ČR** – kontakt viz str. 3)

7. Rozhovor s obětí a informátory
8. Nalezení nejslabších článků a nespolupracujících svědků
9. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
10. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi agresory, není vhodné kontaktovat agresora/y s obětí

D. Náprava (ve spolupráci s **oblastním metodikem prevence PPP Blansko** – kontakt viz str. 3)

11. Metoda vnějšího nátlaku a změna konstelace skupiny

Příloha 1: Stadia šikanování

První stadium: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

Druhé stadium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese.

Třetí stadium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejvhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. Většinou mezi ostatními žáky platí názor – „raději on, než já“.

Čtvrté stadium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. Platí „Bud' jsi s námi, nebo proti nám.“ U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě a prožívají při tom uspokojení.

Páté stadium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

Ve čtvrtém a pátém stadiu hrozí reálné riziko prorůstání šikany do oficiální školní struktury.

U psychických šikan je princip stadií stejný, nicméně v popředí je nepřímá a přímá verbální agrese a násilí. Často se zraňuje slovem a izolací. Stupňuje se psychické násilí, které si v ničem nezadá s nejbrutálnější fyzickou agresí.

Příloha 2: Přímé a nepřímé varovné signály šikanování

Přímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem.
- Skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, rány, kopání, které třeba nejsou zvláště silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

Nepřímé varovné signály šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- Při přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

POZNÁMKA: Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přizpůsobovací konflikty nejsou vzácností!

Příloha 3: Doporučení pro rodiče

Třídní učitelé upozorní (např. na třídních schůzkách) rodiče na níže uvedené příznaky šikanování.

Rodiče žáků by si měli všimnout především těchto možných signálů šikanování:

- Za dítětem nepřicházejí domů spolužáci nebo jiní kamarádi.
- Dítě nemá kamaráda, s nímž by trávil volný čas, s nímž by si telefonovalo apod.
- Dítě není zváno na návštěvu k jiným dětem.
- Nechutí jít ráno do školy (zvláště když dříve mělo dítě školu rádo). Dítě odkládá odchod z domova, případně je na něm možno i pozorovat strach.
- Ztráta chuti k jídlu.
- Dítě nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, případně střídá různé cesty, prosí dovoz či odvoz autem.
- Dítě chodí domů ze školy hladové (agresori mu berou svačinu nebo peníze na svačinu).
- Usíná s pláčem, má neklidný spánek, křičí ze snu, např. "Nechte mě!"
- Dítě ztrácí zájem o učení a schopnost soustředit se na ně.
- Dítě bývá doma smutné či apatické nebo se objevují výkyvy nálad.
- Zmínky o možné sebevraždě.
- Odmítá svěřit se s tím, co je trápí.
- Dítě žádá o peníze, přičemž udává nevěrohodné důvody (například opakovaně říká, že je ztratilo), případně doma krade peníze.
- Dítě nápadně často hlásí ztrátu osobních věcí.
- Dítě je neobvykle, nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem, možná projevuje i zlobu vůči rodičům.
- Dítě si stěžuje na neurčité bolesti břicha nebo hlavy, možná ráno zvrací, snaží se zůstat doma.
- Své zdravotní obtíže může přehánět, případně i simulovat (manipulace s teploměrem apod.).
- Dítě se vyhýbá docházce do školy.
- Dítě se zdržuje doma více, než mělo ve zvyku.